

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

Корупція чи ні?

Щоденні запитання
про доброчесність, етику
та протидію корупції
у шкільному середовищі

ЩО Є ТА НЕ Є КОРУПЦІЄЮ У ШКОЛІ: відповіді на запитання спільноти відповідального вчителства Edcamp Ukraine

Що вважається корупцією у школі, а що - ні? Як вчителю правильно застосувати чинне законодавство, як підготуватися до етичних дискусій на цю тему і з батьками і з школярами - які з року в рік більше свідомі та вимогливі?

Експерти проекту #USAID_Взаємодія у співпраці із громадською організацією «ЕдКемп Україна» та у консультаціях із Міністерством освіти України підготували збірку порад та роз'яснень, необхідних для вчителів, менеджменту шкіл, батьків, учнів. Для всіх, хто цікавиться темою запобігання корупції в освітній сфері та хоче обговорювати її вивежено, компетентно, фахово. Ми аналізуємо чинне законодавство, обговорюємо етичні норми та звертаємо увагу на доброчесні практики, що можуть стати дороговказом. Запропонований матеріал – не догма. Це заклик до діалогу і обговорень, це – бета-версія, яку після прочитання можна і потрібно коментувати, пропонувати власні ситуації та міркування. Хочете долучитися, маєте пропозиції, зауваження чи бажаєте дізнатися більше? Чекаємо на вас тут sacci.ua@gmail.com або тут fb.me/ChargeAgainstCorruption.

Створення збірки стало можливим завдяки підтримці американського народу через Агентство Сполучених Штатів з міжнародного розвитку (USAID).

Зміст є відповідальністю авторів і необов'язково відображає погляди USAID, Уряду Сполучених Штатів чи офіційну позицію Міністерства освіти України.

ВСТУП

Шкільна корупція, з огляду на порушені питання, розглядається у цьому документі як можливі корупційні відносини між працівниками шкіл (директорами шкіл, їхніми заступниками та вчителями) і батьками дітей, які навчаються у закладах загальної середньої освіти.

Перш ніж відповісти на порушені питання, необхідно визначитися з тим, якими ж нормативно-правовими актами врегульовується діяльність школи як установи, правовим статусом працівників шкільних навчальних закладів та батьків. Крім цього, слід визначитися, чи є згадані особи суб'єктами відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення.

Діяльність з надання освітніх послуг школою як закладом загальної середньої освіти врегульована Законом України «Про освіту» та Законом України «Про загальну середню освіту». Крім цього, діяльність педагогічних працівників врегульовується Статутом школи, який має відповідати Примірному статуту загальноосвітнього навчального закладу, затвердженому Наказом Міністерства освіти і науки України від 29.04.2002 №284, Правилами внутрішнього трудового розпорядку, які мають відповідати Типовим правилам внутрішнього трудового розпорядку для працівників навчально-виховних закладів системи Міністерства освіти України, затверджених Наказом Міністерства освіти і науки України від 06.10.2010 №930.

Питання запобігання корупції врегульовані Законом України «Про запобігання корупції». Закон, серед іншого, визначає суб'єктів, на яких розповсюджується дія цього закону, до кола яких **не входять** педагогічні працівники.

Водночас, директора шкіл та їхні заступники, в тому числі приватної власності, є особами, які **прирівнюються** до таких суб'єктів, а відтак на них поширюються ціла низка обов'язків, заборон та обмежень, які передбачені цим законом.

Однак, вчителі є працівниками школи, які наділені певними повноваженнями

щодо учнів: вони відповідають за створення для них комфортних умов перебування у навчальному закладі, оцінюють їхню діяльність/успішність, що має суттєвий вплив на подальшу долю учнів, пов'язану з отриманням необхідної для подальшого навчання чи працевлаштування освіти. Тому вчителі мають статус, який створює можливості для зловживань і отримання неправомірної вигоди. У зв'язку з цим, вчителі є суб'єктами кримінальної відповідальності за підкуп працівника підприємства, установи чи організації (стаття 354 Кримінального кодексу України). Ця стаття Кримінального кодексу передбачає відповідальність для працівників підприємства, установи чи організації, які не є службовими особами, але отримують неправомірну вигоду, приймають пропозицію або обіцянку отримати неправомірну вигоду за вчинення чи невчинення будь-яких дій з використанням посадового становища, яке обіймає працівник на підприємстві, в установі чи організації. У даному випадку вчитель є працівником установи, який має певне коло повноважень вчиняти чи не вчиняти певні дії. У разі отримання неправомірної вигоди за вчинення та не вчинення певних дій, які входять до кола повноважень вчителя, для нього чи для неї наступає кримінальна відповідальність, передбачена статтею 354 КК України. Прикладом може бути отримання неправомірної вигоди від батьків за проявлення кращого ставлення до учня, приділення йому/їй більшої уваги у порівнянні з іншими учнями, виставлення вищих оцінок успішності учня, ніж він або вона демонструє.

Стосовно відповідальності, передбаченої статтею 354 ККУ, слід зауважити наступне:

- 1.** Для кримінальної відповідальності за підкуп працівника підприємства, установи, організації, форма власності підприємства, установи чи організації не має значення. Тобто, суб'єктами відповідальності є вчителі як державних, комунальних, так і приватних шкіл
- 2.** Відповідальність настає не тільки за отримання неправомірної вигоди, а й за отримання обіцянки або пропозиції отримати неправомірну вигоду
- 3.** Для настання кримінальної відповідальності за отримання неправомірної вигоди, дії чи бездіяльність, яку вчиняє вчитель, має бути безпосередньо пов'язана з виконанням функціональних

обов'язків вчителя та/або використання становища вчителя

4. Для настання кримінальної відповідальності вимагання неправомірної вигоди не є обов'язковим, батьки можуть самі пропонувати неправомірну вигоду. За одержання неправомірної вигоди з вимаганням або за вимагання неправомірної вигоди встановлена більш суворая кримінальна відповідальність
5. Для настання кримінальної відповідальності не важливо, кому передавалася або була обіцяна неправомірна вигода – вчителю чи іншій особі на прохання вчителя, який погодився на отримання неправомірної вигоди за дії чи бездіяльність, які входять до кола його/її повноважень, або використання становища вчителя
6. Неправомірною вигодою вважаються не лише гроші, а й майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи (наприклад, об'єкти права інтелектуальної власності), будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які пропонують, обіцяють, надають чи одержують без законних на те підстав
7. Відповідальність передбачена не лише для вчителів, а й для осіб, які пропонують, обіцяють або надають неправомірну вигоду, як правило, це батьки або опікуни учнів
8. Особи, які пропонують, обіцяють чи передають неправомірну вигоду, звільняються від кримінальної відповідальності, якщо добровільно заявлять після пропозиції, обіцянки чи надання неправомірної вигоди і до отримання з інших джерел інформації про цей злочин відповідним правоохоронним органом (поліцією, прокуратурою) про те, що сталося, та будуть активно сприяти розкриттю злочину, вчиненого особою, яка одержала неправомірну вигоду або прийняла її пропозицію чи обіцянку. Тобто батьки після того, як погодилися передати неправомірну вигоду вчителю, можуть передумати і звернутися до правоохоронних органів та сприяти їм у викритті та розслідуванні злочину, який вчиняє вчитель.

Крім кримінальної відповідальності за вчинення корупційного правопорушення, пов'язаного з одержанням неправомірної вигоди, вчителі також є суб'єктами дисциплінарної відповідальності за неетичну та/або недоброчесну поведінку, а також можуть бути притягнуті до академічної відповідальності за порушення академічної доброчесності. Вимоги до педагогічних працівників щодо етичної поведінки та доброчесності встановлені відповідним законодавством, перелік якого наведено вище.

Засадами державної політики у сфері освіти, серед інших, є академічна доброчесність та нетерпимість до проявів корупції і хабарництва. Одним із завдань загальної середньої освіти є виховання в учнів (вихованців) поваги до Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, почуття власної гідності, відповідальності перед законом за свої дії, свідомого ставлення до обов'язків людини і громадянина. Безперечно, в межах виконання цього завдання необхідним є виховання в учнів антикорупційної культури, тобто нетерпимості до проявів корупції та корупційної поведінки як з боку самих учнів, так і з боку педагогічних працівників та батьків.

У зв'язку з наведеним, відповідно до статті 54 Закону «Про освіту», педагогічні працівники зобов'язані:

- ◆ дотримуватися академічної доброчесності та забезпечувати її дотримання здобувачами освіти в освітньому процесі
- ◆ дотримуватися педагогічної етики
- ◆ настановленням і особистим прикладом утверджувати повагу до суспільної моралі та суспільних цінностей, зокрема правди і справедливості
- ◆ формувати у здобувачів освіти усвідомлення необхідності додержуватися Конституції та законів України.

Батьки учнів, у свою чергу, також зобов'язані:

- ◆ виховувати у дітей повагу до гідності, прав, свобод і законних інтересів людини, законів та етичних норм
- ◆ настановленням і особистим прикладом утверджувати повагу до

суспільної моралі та суспільних цінностей, зокрема правди, справедливості

- ◆ формувати у дітей усвідомлення необхідності дотримуватися Конституції та законів України.

Поняття **академічної доброчесності** наведене у статті 42 Закону України «Про освіту» і визначається як «сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень». Дотримання академічної доброчесності педагогічними працівниками передбачає, серед іншого, контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти та об'єктивне оцінювання результатів навчання. Серед порушень академічної доброчесності закон визначає хабарництво та необ'єктивне оцінювання.

Хабарництво визначається як надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі.

Необ'єктивне оцінювання визначається як свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти. Необ'єктивне оцінювання може бути пов'язане з хабарництвом, бути його причиною або наслідком.

Відповідальність за порушення академічної доброчесності встановлена для всіх учасників освітнього процесу: педагогічних працівників, учнів та батьків або осіб, які їх замінюють. Відповідно до Закону «Про освіту», батьки здобувачів освіти є учасниками освітнього процесу.

За порушення академічної доброчесності педагогічні працівники закладів освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності:

- ◆ відмова у присвоєнні або позбавлення присвоєного педагогічного звання, кваліфікаційної категорії

- ◆ позбавлення права брати участь у роботі визначених законом органів чи обіймати визначені законом посади.

Академічна доброчесність учнів полягає у самостійному виконанні навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання. Порушенням академічної доброчесності учнем є: списування - виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема, під час оцінювання результатів навчання.

Види академічної відповідальності для учнів за порушення академічної доброчесності встановлено наступні:

- ◆ повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо)
- ◆ повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми.

Закон «Про освіту» також передбачає, що за дії (бездіяльність), які визнані порушенням академічної доброчесності, особа може бути притягнута до інших видів відповідальності з підстав та у порядку, визначених законом. Тобто, притягнення вчителя до академічної відповідальності за хабарництво не виключає притягнення його або її до кримінальної відповідальності відповідно до статті 354 КК України за підкуп працівника підприємства, установи, організації. Адже поняття «хабар» фактично охоплюється поняттям «неправомірна вигода».

У відповідності до статті 24 Закону «Про загальну середню освіту» педагогічним працівником повинна бути особа з високими моральними якостями. Враховуючи особливу роль і виховну функцію вчителя в суспільстві, важливість дотримання ним принципів моралі та педагогічної етики важко переоцінити. У зв'язку з цим, статут школи та правила внутрішнього трудового розпорядку містять вимоги до педагогічних працівників дотримуватися педагогічної етики та моралі. Наразі не існує єдиного, обов'язкового для всіх і офіційно затвердженого кодексу професійної етики для педагогічних працівників. Водночас окремі педагогічні колективи добровільно погоджуються на дотримання правил

Етичного кодексу українського педагога або Етичного кодексу вчителя. Відповідно до положень цих кодексів, педагог повинен уникати будь-якої дії, спрямованої на ствердження несправедливості та вимагання винагороди, яка не встановлена чинним законодавством України. Дотримання педагогічної етики та моралі педагогічними працівниками вивчається під час проведення атестації педагогічних працівників.

Таким чином, недоброчесна і корупційна поведінка вчителя, яка порушує статут, правила етичної поведінки або правила внутрішнього розпорядку, фактично є порушеннями трудової дисципліни. За порушення трудової дисципліни до педагогічного працівника може бути застосовано догану або звільнення. Педагогічні працівники, які систематично порушують статут, правила внутрішнього розпорядку навчального закладу, не виконують посадових обов'язків, умов колективного договору (контракту) або за результатами атестації не відповідають займаній посаді, звільняються з роботи відповідно до чинного законодавства. Підстави для звільнення працівника за ініціативи власника передбачені у статтях 40 і 41 Кодексу законів про працю. Так, педагогічні працівники, які не пройшли атестацію або систематично порушують статут, правила внутрішнього розпорядку навчального закладу, не виконують посадових обов'язків, умов колективного договору (контракту) звільняються на підставі виявленої невідповідності працівника займаній посаді або виконуваний роботі внаслідок недостатньої кваліфікації. За суттєві або систематичні порушення моральних норм та педагогічної етики, не сумісні з продовженням даної роботи, педагогічні працівники можуть бути звільнені.

Директора шкіл та їхні заступники є суб'єктами кримінальних корупційних правопорушень (злочини у сфері службової діяльності) та адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією. До злочинів у сфері службової діяльності відносяться такі злочини, як зловживання владою або службовим становищем (стаття 364 ККУ), службове підроблення (стаття 366 ККУ), декларування недостовірної інформації (стаття 366-1 ККУ – тільки для керівництва шкіл державної та комунальної власності), прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (стаття 368 ККУ). Адміністративну відповідальність встановлено за порушення вимог Закону «Про запобігання корупції». Як і вчителі, директора шкіл та їхні заступники є суб'єктами дисциплінарної відповідальності за неетичну та/або недоброчесну поведінку.

ВІДПОВІДІ НА ПИТАННЯ

ЧИ ВВАЖАТИ КОРУПЦІЄЮ ТАКІ ЯВИЩА В ОСВІТНІЙ СФЕРІ?

1. Індивідуальне придбання та дарування квітів педпрацівникам до свят

Дарування квітів вчителю до свят, якщо це не пов'язано з будь-яким проханням щодо покращення умов навчання для дитини, завищення оцінок тощо, не становить корупційного правопорушення.

Якщо ж дарування супроводжується певними проханнями, які педагогічний працівник може виконати, використовуючи своє становище, в таких діях формально буде міститися склад злочину, передбаченого статтею 354 ККУ «Підкуп працівника підприємства, установи чи організації». При цьому, до відповідальності може бути притягнутий і дарувальник квітів. Слід мати на увазі наступне. Квіти – це майно, що має певну вартість. При цьому, оскільки вищезазначена стаття Кодексу не встановлює нижню межу вартості предмету (майна) цього злочину, і з суто формальної юридичної точки зору, навіть недорогий букет може вважатися неправомірною вигодою. Якщо ж предметом домовленості є академічна успішність учня, додатково йтиметься і про притягнення до відповідальності за порушення академічної доброчесності.

Дарування квітів директору школи або заступникам має дещо інший порядок правового врегулювання, оскільки на них поширюється обмеження щодо одержання подарунків. Відповідно до загального правила, таким особам заборонено одержувати подарунки у зв'язку з виконанням своїх службових обов'язків від будь-кого (в тому числі від учнів та батьків) або від підлеглих їм заступників та вчителів. Якщо ж йдеться про подарунок не від підлеглих чи не у зв'язку з виконанням службових обов'язків, то і заступники можуть прийняти подарунок, який відповідає загальноновизнаним уявленням про гостинність, вартість якого при цьому не перевищує один прожитковий мінімум для працездатних осіб на дату його одержання (1921 грн з 1.01.2019, 2007 грн з 1.07.2019 і 2102 грн з 1.07.2019 року).

З урахуванням зазначеного, дарування квітів вчителям, директору школи або заступникам, за умови дотримання зазначених обмежень та заборон, **не буде** порушенням вимог законодавства про запобігання корупції.

2. Колективне придбання та дарування квітів педпрацівникам до свят (у т. ч. батьківськими трійками, комітетами)

Законодавство про запобігання і протидію корупції встановлює вимоги та обмеження щодо педпрацівників. В даному контексті не має різниці, чи таке дарування було індивідуальним, чи колективним. Тобто, якщо батьківська трійка придбала та подарувала квіти за те, наприклад, щоб вчитель завищив перед ЗНО оцінки учням всього класу, і причинно-наслідковий зв'язок між цими подіями буде доведено, в діях батьків та вчителів буде міститися склад злочину, передбаченого статтею 354 ККУ. Єдина різниця буде полягати у кваліфікації злочину – в цьому випадку буде більш суворе покарання за вчинення злочину групою осіб. В інших випадках дивіться відповідь до питання №1.

3. Індивідуальне придбання та передача подарунків педагогам на свята

Щодо вчителів директорів та їхніх заступників діють ті ж самі правила, що і у випадку з квітами. Водночас, якщо квіти є швидкопсувним предметом, то матеріальні подарунки, які можна довго використовувати (наприклад, промислові товари), викликають набагато більше підозр у наявності ознак підкупу.

Відтак, наполегливо рекомендується не вдаватися до таких практик, категорично відмовляючись від подарунків. Тим більше, не варто просити або натякати на необхідність придбання подарунку, оскільки це може містити ознаки вимагання неправомірної вигоди.

4. Колективне придбання та передача подарунків педагогам на свята (у т.ч. батьківськими трійками, комітетами)

Дивіться відповіді на питання №2 і №3.

5. Придбання батьками канцтоварів та інших дрібних речей для школи

Корупцією не є за умови що ці речі були придбані, а головне – належним чином передані школі. До джерел фінансування закладів освіти закон серед іншого відносить добровільні внески у вигляді коштів, матеріальних цінностей, нематеріальних активів, одержаних від підприємств, установ, організацій, фізичних осіб.

Закон «Про освіту» серед засад державної політики у сфері освіти визначає державно-громадське управління, державно-громадське партнерство і державно-приватне партнерство. У зв'язку з цим, статтею 28 Закону «Про освіту» передбачена можливість громадського самоврядування в закладі освіти, яке визначається як «право учасників освітнього процесу як безпосередньо, так і через органи громадського самоврядування колективно вирішувати питання організації та забезпечення освітнього процесу в закладі освіти, захисту їхніх прав та інтересів, організації дозвілля та оздоровлення, брати участь у громадському нагляді (контролі) та в управлінні закладом освіти у межах повноважень, визначених законом та установчими документами закладу освіти». Серед форм громадського самоврядування передбачено можливість створення органів батьківського самоврядування, якими можуть бути батьківські трійки, батьківські комітети. Бажано, щоб форми батьківського самоврядування, які діють в школи, згадувалися в статуті школи. Статут школи також має передбачати створення піклувальної ради та фонду загального обов'язкового навчання.

Учасникам органів батьківського самоврядування слід пам'ятати, що, відповідно до вимог статті 30 Закону «Про освіту», заклади освіти формують відкриті та загальнодоступні ресурси з інформацією про свою діяльність та оприлюднюють таку інформацію. Заклади освіти, що отримують публічні кошти, та їх засновники зобов'язані оприлюднювати на своїх веб-сайтах кошторис і фінансовий звіт про надходження та використання всіх отриманих коштів, інформацію про перелік товарів, робіт і послуг, отриманих як благодійна допомога, із зазначенням їх вартості, а також про кошти, отримані з інших джерел, не заборонених законодавством. Моніторинг такої інформації дозволить встановити реальну наявність потреб для додаткового фінансування батьками потреб школи і відслідковувати, яким чином витрачаються кошти, залучені на потреби школи від батьків.

У будь-якому разі, вчителям, керівництву освітнього закладу наполегливо рекомендується не займатися збором коштів. Участь педагогічних працівників у залученні коштів для забезпечення матеріальних потреб навчання, у певних ситуаціях, може виглядати, як підкуп. Усі подібні ініціативи мають виходити виключно від батьків і впроваджуватися виключно батьками з відповідними звітами про використання коштів. Залучення батьківських коштів має бути виключно добровільним, без будь-яких примусів і негативних наслідків для тих батьків і учнів батьків, які не здавали кошти на певні потреби.

6. Збір коштів та придбання батьками нових меблів, техніки для комп'ютерних класів тощо

Не становить корупції, якщо здійснювалося на добровільних засадах, виключно батьками (органом батьківського самоуправління) і було належним чином передано на баланс школи. Більш детально дивіться відповідь на питання №5.

7. Збір коштів та/або здійснення батьками ремонту класу/школи

Дивіться відповідь на питання №6 і №5.

8. Збір коштів батьками на охорону школи

Збір коштів батьками на охорону школи корупції не становить, однак процес забезпечення школи охороною, починаючи з прийняття рішення щодо необхідності надання школі охоронних послуг, відбору підприємства, яке буде надавати охоронні послуги, порядок накопичення та передачі грошових коштів, містить низку корупційних ризиків, які повинні бути мінімізовані.

Охорона є платною послугою, яка надається протягом певного часу. Не буде корупцією, якщо необхідність в отриманні охоронних послуг була ініційована або підтримана органом батьківського самоврядування, відбір охоронної фірми здійснювався прозоро, збір здійснювався на добровільних засадах органом батьківського самоврядування, кошти накопичувалися на рахунок відповідного фонду, який існує при або у закладі освіти.

Тобто, гарантією відсутності корупції у зборі коштів на охорону повинно виступати дотримання вимог, наведених вище.

9. Надання батьками фінансового чи ресурсного внеску під час вступу дитини до закладу освіти

Внесок під час вступу дитини до закладу освіти, зазвичай, здійснюється у формі благодійництва. Можливе перерахування коштів на користь благодійного фонду, передача готівки чи товарів (будівельних матеріалів, меблів, продуктів харчування тощо). В залежності від добровільності внеску та відповідності його передавання вимогам законодавства, можливі три ситуації – благодійництво, вимагання, завуальована неправомірна вигода.

Так, добровільним є таке перерахування коштів, яке не виступає умовою прийняття до навчання чи відсутності завищених вимог у його процесі. При цьому, адресатом внеску виступає юридична особа, якій законодавством дозволено отримувати благодійну допомогу. Інформування про доцільність благодійного внеску, як правило, має форму прохання, інформування про таке право, але жодним чином не може мати ознаки вимагання, чи інших менш наполегливих форм (прохання, пропозиція).

Вимагання – це пропозиція надати майнову вигоду, поєднана з погрозами обмежити права, свободи, законні інтереси, зокрема занижити оцінки, не надати грошитоку тощо.

Тобто, не буде корупцією за умови добровільності, і якщо такі внески не є умовою для прийняття дитини до навчального закладу. Важливо, щоб усе було належним чином оформлено, задокументовано і відображено у звітності, в тому числі на веб-сайті закладу освіти.

10. Збір коштів на подарунки до днів народження дітей у класі

Не міститиме ознак корупції за умови, що це робиться органом батьківського самоврядування. Педагогічні працівники цим займатися не повинні, оскільки існує ризик звинувачення у підкупі.

11. Збір коштів на подарунки до днів народження педагогів, вихователів, класного керівника, директора тощо

Дивіться відповіді на питання №2 і №3.

12. Придбання батьками підручників, за якими здійснюється навчання відповідно до обраної в класі програми, якщо їх не вистачає на клас

Відповідно до Закону «Про освіту», держава гарантує безоплатне забезпечення підручниками (у тому числі електронними), посібниками всіх здобувачів повної загальної середньої освіти. Якщо підручників не вистачає, це може бути наслідком корупційних чи інших злочинних діянь органів влади, відповідальних за фінансування закладів освіти, або неналежної організації роботи керівниками навчальних закладів, і це питання необхідно з'ясовувати батькам. Батьки можуть надсилати відповідні запити на доступ до публічної інформації, звертатися зі скаргами тощо.

У разі необхідності, докупити підручники батьками, щоб запобігти зриву навчального процесу, така закупівля може бути здійснена батьками самостійно. Вчителю наполегливо рекомендується не проводити збір коштів самостійно, а так само радити конкретного видавця чи продавця підручників. У експериментальних класах ситуація буде іншою, оскільки держава фінансує видання таких підручників в межах виділених коштів. Тому придбання батьками учнів експериментальних класів підручників є скоріш нормою, ніж виключенням. У будь-якому разі, така закупівля має здійснюватися у порядку, описаному вище.

13. Придбання батьками робочих зошитів та іншого допоміжного освітнього контенту за додатковими обов'язковими рекомендаціями вчителя/вчительки

Додаткові рекомендації, якщо вони є обов'язковими, мають міститися у затверджених навчальних планах та іншій навчально-методичній документації. У разі, якщо такі вказівки відсутні, то будь-які рекомендації вчителя/вчительки є не обов'язковими, а отже можуть бути оскаржені зверненням до керівництва шкільного закладу (органів поліції) в разі вимагання з боку вчителя/вчительки придбати відповідний допоміжний контент. Також слід звернутися до керівництва закладу у разі інших неправомірних дій вчителя/вчительки, наприклад, заниження оцінок чи ігнорування учня під час занять. За умови, що ведення робочих зошитів та допоміжний освітній контент передбачені навчальними планами та іншою методичною документацією, затвердженою належним чином, придбання батьками на прохання вчителя таких робочих зошитів та додаткового освітнього контенту ознак корупції не містить.

14. Придбання батьками робочих зошитів та іншого допоміжного освітнього контенту за додатковими необов'язковими рекомендаціями вчителя/вчительки

З урахуванням застережень, зазначених у відповіді на питання №13, корупції не становить.

Слід також звернути увагу на те, що, якщо робочі зошити та допоміжний контент стосується роботи в класі, тут можуть поставати питання дотримання етики педагогом з огляду на те, що діти будуть перебувати у нерівних умовах.

15. Репетиторські заняття, які надаються педагогом дитині, яку він навчає у школі

Така діяльність, за умови її оплатності, з боку батьків є порушенням етики педагога, оскільки вчитель у такій ситуації не може бути об'єктивним і неупередженим при оцінюванні знань учня, якого або яку навчає у додатковий час за додаткові кошти. Також, у зв'язку з цим увагою вчителя можуть бути обділені інші учні.

Крім того, щодо дій вчителя можуть виникати питання наявності вимагання чи отримання неправомірної вигоди, оскільки вимога сплати чи отримання плати за репетиторство може розглядатися, як прихована неправомірна вигода за завищення оцінок учневі. Якщо за таких умов ініціаторами сплати є батьки, і умовою було завищення оцінок, а не отримання додаткових знань, ці дії можуть розглядатися, як підкуп згідно зі статтею 354 ККУ та як академічний хабар.

Відтак, рекомендується залучати до репетиторства фахівців, які не є вчителями дитини та не пов'язані родинними, дружніми чи іншими зв'язками з вчителями, які викладають у дитини.

16. Репетиторські заняття, які надаються педагогом дитині, яку він/вона не навчає у школі (наприклад, з іншого класу, іншого закладу освіти)

Ознак корупції загалом не вбачається, крім питань щодо реєстрації підприємницької діяльності та сплати податків.

Однак, за умови наявності домовленості між вчителями щодо взаємного завищення оцінок учням, які займаються з ними репетиторством, але навчаються в класі іншого вчителя/вчительки, може розглядатися, як неправомірний вимога або академічне хабарництво.

17. «Подяки» за хороші оцінки, медалі та інші досягнення учнів/учениць

Дивіться відповідь на питання №3. З юридичної точки зору, ці дії розглядаються, як придбання та передача подарунку, неправомірної вигоди.

18. Сплата батьками за додаткові заняття у позанавчальний час у школі

З точки зору юридичних наслідків може розглядатися, як форма репетиторства. Дивіться відповіді на питання №15-16.

Якщо йдеться про групові заняття, рекомендується узгоджувати такі ініціативи з керівництвом школи для того, щоб оплата здійснювалася через відповідний фонд і виключно на добровільній основі.

19. Сплата батьками за додатковий поділ класу на підгрупи (наприклад, на уроках іноземної мови, математики тощо)

У даному випадку йдеться про додаткову оплату праці другого вчителя за одним предметом. Даний випадок не буде вважатися корупцією за умови здійснення поділу класу, відповідно до встановлених правил та процедур. Наприклад, якщо поділ ініційований або підтриманий органом батьківського самоврядування, підтриманий рішенням педагогічної ради та керівником навчального закладу, забезпечені належні умови (наявність другої класної кімнати для заняття з іншою групою), оплата праці додаткового вчителя здійснюється через відповідний фонд школою.

Якщо йдеться про сплату директору школи або завучу за прийняття рішення щодо поділу класу на підгрупи, то в такому випадку можуть вбачатися ознаки надання неправомірної вигоди батьками (стаття 368 ККУ) та отримання

неправомірної вигоди директором або завучем (стаття 369 ККУ). Це стосується і вчителя/вчительки або класного керівника/керівниці, в діях яких будуть вбачатися ознаки злочину передбаченого статтею 354 ККУ.

20. Купівля медичних довідок щодо звільнення дитини від відвідування уроків фізичної культури

21. Купівля медичних довідок як аргумент відсутності дитини у школі

22. Купівля довідок про місце проживання дітей

23. Купівля довідок про вакцинацію дітей

Питання №20–23 стосуються відповідальності батьків учнів та їхньої корупційної поведінки поза межами закладу освіти, які, однак, пов'язані із забезпеченням освітньої діяльності їхніх дітей. За отримання на платній основі заздалегідь неправдивих документів передбачена кримінальна відповідальність. Так, медичні довідки, включаючи довідку про вакцинацію, є офіційними документами у розумінні Примітки до статті 358 ККУ «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів». Частина 2 статті 358 ККУ передбачає відповідальність за складання чи видачу завідомо підроблених офіційних документів. За даний злочин до відповідальності має бути притягнутий медичний працівник, який склав та або видав такий підроблений документ. Батьки у такому випадку є співучасниками даного злочину, оскільки, оплативши цю злочинну діяльність, в юридичному сенсі є підбурювачами до вчинення злочину. Додатково батьки будуть нести відповідальність за використання підробленого документа – відповідно до частини 4 статті 358 ККУ. Крім цього, оскільки батьки заплатили кошти лікарю за вчинення дій на їхню користь з використанням службового становища лікаря, вони будуть нести відповідальність за підкуп працівника підприємства, установи чи організації. Відповідно, лікар буде нести відповідальність за отримання неправомірної вигоди за статтею 354 ККУ. При цьому, форма власності медичної установи – державна, комунальна чи приватна не має значення.

Довідка про місце проживання дитини видається посадовою особою органу місцевого самоврядування. У разі складання, видачі завідомо неправдивого

офіційного документа службова особа (у даному випадку посадова особа органу місцевого самоврядування) буде нести відповідальність згідно зі статтею 366 ККУ «Службове підроблення». Як і у випадку із спонуканням до видачі медичної довідки, батьки будуть притягатися до відповідальності як співучасники даного злочину (ст. 366 ККУ), а також будуть нести відповідальність за використання підробленого документа – відповідно до частини 4 статті 358 ККУ.

Крім цього, посадова особа органу місцевого самоврядування буде нести відповідальність за одержання неправомірної вигоди (стаття 368 ККУ), а батьки – відповідно до статті 369 ККУ за надання неправомірної вигоди.

Педагогічний працівник, який приймав медичну довідку, може нести відповідальність за співучасть у використанні підробленого документу лише за умови, що йому було відомо про те, що відповідна довідка є підробленою.

24. Сплата батьками за автобуси для довозення дітей до закладу освіти

Ситуація подібна до ситуації з оплатою послуг охорони. Дивіться відповідь на питання №8.

Відмінність може мати місце у разі наявності у певній місцевості програми «Шкільний автобус», на фінансування якої виділяються кошти з місцевих бюджетів. У такому випадку органу батьківського самоврядування слід з'ясувати стан фінансування цієї програми.

З боку батьків ознак корупції не вбачається. Можуть бути зловживання з боку керівництва закладу освіти та/або органів місцевого самоврядування.

25. Сплата за харчування дітей у школі

Має бути належним чином організовано, подібно до ситуації з послугами охорони та перевезення.

Харчування дітей має фінансуватися органами влади. Органам батьківського самоврядування доцільно з'ясувати стан фінансування заходів із забезпечення харчування дітей в школі, його розмір і причини, з яких конкретний заклад освіти не має відповідного харчування. Зловживання можуть бути з боку керівництва закладу освіти та/або органів влади.

26. Купівля педагогами сертифікатів про підвищення кваліфікації, якщо вони його дійсно проходили

У даному випадку може йтися про вимагання неправомірної вигоди з боку співробітників закладу, який проводить відповідне підвищення кваліфікації у випадку, якщо такі послуги повинні надаватися безоплатно.

27. Купівля педагогами сертифікатів про підвищення кваліфікації, якщо вони його не проходили

Сертифікат про підвищення кваліфікації є офіційним документом. Дивіться відповіді на питання №20–23. Педагоги будуть нести відповідальність за співучасть у підробленні офіційного документа і за використання підробленого документа, а також за підкуп або за надання неправомірної вигоди, в залежності від статусу особи, у якої цей сертифікат був «куплений».

28. «Подяки», пов'язані із забезпеченням пожежної охорони, безпеки тощо

Пожежні інспектори є представниками виконавчої влади. «Подяка» інспектору є наданням неправомірної вигоди, відповідальність за що встановлена статтею 368 ККУ «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі».

29. Збір грошей на привітання до днів народження та свят для співробітників/співробітниць управлінь освіти

Співробітники або співробітниці управлінь освіти є особами, на яких розповсюджуються вимоги, заборони та обмеження, встановлені «Законом про запобігання корупції», у тому числі щодо одержання подарунків/неправомірної вигоди. Співробітники управління освіти є особами, які приймають управлінські рішення стосовно керівництва школи, здійснюють окремі наглядові та контролюючі функції, тому їм заборонено приймати подарунки чи будь-які інші вигоди від колективів шкіл.

Якщо під приводом свята або дня народження кошти збиралися з метою вплинути на прийняття рішення або спонукання до певних дій чи

бездіяльності працівником управління освіти на користь школи або окремих членів колективу, відповідальність за такі дії настає за вчинення злочину, передбаченого статтею 368 ККУ «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі». При цьому особи, які здавали кошти, можуть бути співучасниками цього злочину.

Якщо кошти збиралися особою, але подарунок не придбався, такі дії можуть бути кваліфіковані як шахрайство.

З огляду на викладене, від таких практик, традицій або звичаїв слід категорично відмовитися.

30. Розповсюдження квитків на різні заходи зі звітом про кількість (концерти, вистави, цирк тощо)

Визначальною є форма пропонування та розповсюдження квитків на подібні заходи. Виключно добровільна форма є допустимою в таких випадках.

На сьогодні склалася практика виїзних виступів творчих колективів (лялькових, інших театральних, циркових тощо) у дошкільних та шкільних навчальних закладах. Ця практика має наполовину офіційний характер, оскільки, з одного боку, позакласний культурний розвиток є однією з вимог до якісного навчального процесу, а з іншого боку – ці питання не мають спеціальної правової регламентації. Отже, запрошення до виступів самих колективів на певних умовах, як і зобов'язання до відвідування таких заходів, є неправомірним.

Головною небезпекою в таких ситуаціях є практика так званих «відкатів» – коли умовою запрошення на виступ є передавання частини зібраних коштів представникам закладу освіти. Усі, хто усвідомлював, що бере участь у такій «схемі», підлягають кримінальній відповідальності як співучасники, у залежності від правового статусу особи, якій надавалась, пропонувалась чи обіцялась така незаконна вигода:

- ◆ педагогічний працівник, який не є службовою особою, – 354 «Підкуп працівника підприємства, установи чи організації»
- ◆ якщо службова особа юридичної особи публічного права (директор,

заступник директора державного або комунального освітнього закладу) – 368 ККУ «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою», а ті, хто надавав, обіцяв, пропонував незаконну вигоду – 369 ККУ «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі»

- ♦ якщо службова особа юридичної особи приватного права (директор, заступник директора приватного навчального закладу) – 368-3 «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права, незалежно від організаційно-правової форми».

Загалом же розповсюдження квитків для класу класним керівником або вчителем, за умов відсутності будь-якої особистої зацікавленості, корупції не становить. У той же час, в залежності від обставин, можуть виникати питання педагогічної етики. У будь-якому разі, доцільно, щоб розповсюдженням квитків займалися органи батьківського самоврядування, а не педагогічні працівники.

31. Більш зручний розклад, розподіл більшої кількості годин за додаткову плату

Оскільки такі рішення приймає керівництво закладу освіти, додаткова плата за більш зручний розклад, розподіл більшої кількості годин є наданням неправомірної вигоди – злочин, передбачений статтею 368 ККУ «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою». Керівник закладу освіти підлягає відповідальності згідно зі статтею 369 ККУ «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі».

32. Неспівпадіння записів у журналі заміни уроків з реальними замінами (хтось проводить уроки, а хтось отримує за це гроші)

Журнал є офіційним документом. Внесення завідомо неправдивих відомостей до офіційного документу є злочином, передбаченим статтею 358 ККУ або статтею 366 ККУ, якщо такі дії вчинені посадовою особою (директором, заступником директора школи). Більш детально дивіться відповідь на питання №20–23.

Якщо особа, яка отримувала кошти, частину з них передає керівнику, який вносив неправдиві відомості до журналу, такі дії вважаються наданням неправомірної вигоди (стаття 368 ККУ). Відповідно, керівник буде нести відповідальність за одержання неправомірної вигоди за статтею 369 ККУ.

Слід також враховувати, що спотворення обліку навантаження є передумовою викривлення обліку праці, що, у свою чергу, обумовлює нарахування та виплату фактично не відпрацьованих коштів, яке, у свою чергу, має дістати правову оцінку як злочини, передбачені ч. 2 ст. 191 КК «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем».

33. Наповнення старших класів: включення до списку до 01 вересня більшої кількості дітей (які вже вступили до ПТУ, наприклад), щоб відкрили клас, а потім після 01 вересня зменшення кількості у списку)

Такі дії є внесенням завідомо неправдивої інформації до офіційного документу. Якщо вносилися вчителем – стаття 358 ККУ, якщо директором або заступником – стаття 366 ККУ «Службове підроблення».

34. Примус викупу марок Червоного хреста

Марки Червоного Хреста є символічною компенсацією коштів, які перераховуються на користь цієї міжнародної організації. Система розповсюдження марок Червоного Хреста функціонує на підставі правових актів, якими закріплено принцип добровільності внесків пожертв, у тому числі у формі викупу марок чи іншої продукції з відповідною символікою.

Відтак, дії розповсюджувачів з числа педагогічних працівників, в залежності від характеру та ступеню примусу, можуть розглядатися і з точки зору порушення педагогічної етики, особливо якщо до викупу примушуються учні.

35. Примусова сплата (не з ініціативи батьків) за прибирання класів техпрацівниками школи

Зарплату техпрацівникам має платити школа. Орган батьківського самоврядування має з'ясувати причини, з яких заробітна плата не виплачується техпрацівникам.

36. Примусовий розподіл території школи за класами для обов'язкового прибирання, утримання

За загальним правилом, примусова дитяча праця заборонена. У той же час, обов'язкове прибирання для учнів школи може бути частиною трудового виховання, залучення учнів до праці, розвитку соціальних і комунікативних якостей, навичок командної роботи тощо. В такому випадку це має бути передбачено відповідними навчальними планами та іншою навчально-методичною документацією.

Сам факт примусового розподілу території для прибирання ознак корупції не містить. Певні корупційні ризики може містити сам процес розподілу території школи.

Йдеться про ситуації, коли, наприклад, результатом примусового розподілу території класу, класний керівник якого знаходиться у конфлікті з особою, яка здійснює розподіл території, стало виділення такому класу найбільш проблемної та складаної для прибирання ділянки. У таких випадках питання упередженого ставлення може розглядатися з точки зору педагогічної етики. Питання утримання території школи має розглядатися у дещо іншому ракурсі, оскільки може бути пов'язане зі збиранням коштів з батьків, наприклад, для купівлі рослин або дерев. В такому випадку це повинно узгоджуватися із органами батьківського самоврядування.

Ознаки корупції в такому випадку відсутні, за винятком ситуації, коли особа, яка здійснює такий розподіл, отримує від когось заохочення з метою виділення найбільш зручної або найменш проблемної ділянки шкільної території певному класу. У такому випадку може йтися про підкуп, або про неправомірну вигоду, в залежності від посади, яку займає педагогічний працівник, який здійснює такий розподіл – якщо вчитель – стаття 354 ККУ, якщо директор або заступник – стаття 368 і 369 ККУ. Якщо у такій ситуації винагорода не отримувалася, така поведінка має розглядатися з точки зору педагогічної етики.

37. Чергування учнів/учениць у їдальні, придбання учнями за свій кошт посуду на заміну розбитого

Чергування учнів або учениць у їдальні не пов'язано з корупцією, може бути

частиною трудового виховання учнів, залучення учнів до праці, розвитку соціальних і комунікативних якостей, навичок командної роботи тощо.

Водночас необхідно пам'ятати про забезпечення балансу між процесом виховання і примусовою працею дитини, яка заборонена. У разі відмови дитини від чергування, її та її батьків слід поінформувати про те, як це може вплинути на оцінювання соціальних якостей дитини, і як це може вплинути на її майбутнє. Якщо таке роз'яснення супроводжується інформацією про намір незаконно погіршити стан учня (занизити оцінки знань чи поведінки), в такому випадку наявні ознаки примусу. Примус у поєднанні з вимогами до праці може містити склад злочину, передбаченого статтею 150 ККУ «Експлуатація дітей».

Придбання посуду на заміну розбитого є відшкодуванням шкоди за правилами цивільного судочинства. Відповідальність за шкоду, спричинену дитиною за загальним правилом несуть батьки. За загальними правилами цивільного судочинства, завдана шкода має бути відшкодована. Ознаки корупції відсутні.

38. Примусова участь учнівства в акціях з прибирання (наприклад, Чистий четвер тощо)

Дивіться відповіді на питання №36-37.

39. Примусовий збір серед учнівства грошей на відкриття пам'ятників, пам'ятних знаків тощо

Примусовий збір серед учнівства грошей на відкриття пам'ятників, пам'ятних знаків не містить ознак корупції у випадках, коли це є частиною процесу патріотичного виховання.

Водночас з елементом примусу необхідно бути обережним. Повідомлення учнів або їхніх батьків про негативні наслідки для дитини у вигляді, наприклад, заниження оцінок, обмеження участі в соціальній діяльності класу тощо може розцінюватися, як порушення професійної етики і може підлягати дисциплінарній відповідальності.

Випадок вимагання здавати кошти може кваліфікуватися, як кримінально каране діяння (стаття 189 ККУ).

40. Організація звітності батьківських комітетів про витрачені кошти

Все, що здійснюється батьківським комітетом, має контролюватися батьками. Вчитель має володіти інформацією про діяльність батьківського комітету, надавати поради, однак не має права втручатися чи контролювати його діяльність. Звітування має відбуватися перед батьками, які здавали кошти, а не перед вчителем чи школою.

#USAID_
ВзаємоДія!

ЗАРЯДИСЬ ПРОТИ КОРУПЦІЇ

Support to Anti-Corruption Champion Institutions (SACCI) Program
Підтримка організацій-лідерів у протидії корупції в Україні «ВзаємоДія»

«Management Systems International», PO Box #169, Kyiv 01019
«Менеджмент Системс Інтернешнл» а/с №169, Київ 01019